

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
Кафедра філософії, соціології та соціальної роботи

**СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ
ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
(НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ)**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття другого (магістерського) ступеня

Виконала: здобувачка 2М курсу 07-211М групи
спеціальності 231 Соціальна робота

Ірина ГОШТАНАР

Керівниця: д.соц.н., професорка

Ірина ШАПОШНИКОВА

Рецензент: д.філол.н., доцент, професор кафедри
соціальних технологій Вінницького соціально-
економічного інституту ВНЗ «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини,
«Україна», виконавчий директор ГО
«Відокремлений підрозділ «Херсонська
регіональна ліга соціальних працівників»

України" Ігор ЦУРКАН

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи соціальної роботи зі здобувачами закладів вищої освіти	7
1.1. До питання визначення поняття соціальної роботи у вищій школі.....	7
1.2. Основні компоненти системи соціальної роботи у закладах вищої освіти.....	14
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. Соціальна підтримка студентів у процесі дистанційного вивчення іноземних мов	20
2.1. Психологічні та соціальні потреби студентів під час навчання іноземних мов.....	20
2.2. Труднощі та виклики під час вивчення іноземних мов онлайн.....	25
2.3. Соціальна робота з підвищення мотивації здобувачів у процесі дистанційного вивчення іноземних мов.....	31
Висновки до розділу 2.....	37
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Соціальні системи мають постійний і потужний вплив на людей і пропонують їм можливості і варіанти дій, незалежно від індивідуальної здатності людей до самої дії. Для всіх людей без винятку постійне практичне соціальне завдання полягає в проєктуванні та подальшому розвитку структур взаємодії (здатність діяти) для вирішення соціальних проблем. Соціальна робота дає можливість протистояти викликам життя. Численні історичні, соціально-економічні, культурні, соціально-просторові та політичні умови, а також особисті можливості та особиста поведінка діють як можливості, так і перешкоди.

Питанням розвитку ефективних практик соціальної роботи у закладах вищої освіти України присвячені наукові розвідки вчених О.І. Антонюк (проблема використання освітнього коучингу задля зменшення навчального стресу в умовах війни); Л.О. Жданюк, З. Ржевська-Штефан, В.В. Романік, Р.В. Чубук (особливості академічної мотивації студентів); С.Т. Бойко, Т.В. Бондаренко, Н.В. Пророк, Л.О. Кондратенко (процес адаптації студентів до освітнього середовища) та ін. Наукові розвідки сучасних німецьких дослідників охоплюють широкий спектр питань соціальної роботи у закладах вищої освіти, а саме: підтримка і адаптація студентів до академічного середовища (R. Heil), психологічна допомога і соціальна інтеграція студентів (B. Thiessen), вплив соціальних служб на академічні досягнення студентів (G. Ropohl) тощо. В епоху глобалізації всіх сфер суспільного життя роль вербального спілкування, що вимагає знання іноземної мови, зростає. Випускники закладів вищої освіти мають швидко адаптуватися до реалій життя, бути мобільними та реагувати на умови, що постійно змінюються. Питання факторів впливу на мотивацію студентів у процесі дистанційного вивчення іноземних мов

висвітлено у працях О. Безкоровайної, І. Власенко, М. Зубач, І. Коваль, Ю. Колос, О. Кравченко, І. Мельника, Л. Морської, В.Пряницької, О. Рачковського, Л. Шумейко та ін.

Актуальність обраної теми визначається існуючими тенденціями до пошуку ефективної моделі соціальної роботи у закладах вищої освіти, що здатна створити безпечне та інклюзивне освітнє середовище. Визначення проблем та викликів соціальної роботи у закладах вищої освіти дозволяє розробити ефективні стратегії підтримки здобувачів вищої освіти, знизити рівень стресу та емоційних труднощів, з якими часто стикаються студенти, завдяки створенню умов для здорового психологічного клімату.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана на кафедрі філософії, соціології та соціальної роботи в межах комплексної теми «Соціальні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (номер держреєстрації 0117U006790).

Мета даної роботи – проаналізувати систему соціальної роботи зі здобувачами закладів вищої освіти під час дистанційного навчання іноземних мов в умовах воєнного стану.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) систематизувати основні теоретичні підходи до визначення соціальної роботи у закладах вищої освіти;
- 2) проаналізувати вплив дистанційного навчання на здобувачів вищої освіти;
- 3) виявити проблеми соціалізації та адаптації студентів під час дистанційного навчання іноземних мов;
- 4) з'ясувати ефективність методів соціальної підтримки під час вивчення іноземних мов.

Об'єктом дослідження є соціальна робота в закладі вищої освіти.

Предмет – соціальна робота з підвищення мотивації здобувачів вищої освіти до вивчення іноземних мов в умовах дистанційного навчання.

Теоретико-методологічною основою дослідження стала наукова література, присвячена визначенню соціальної роботи як професійної діяльності, цілям, завданням і основним напрямам соціальної роботи у закладах вищої освіти.

Методи дослідження зумовлені метою та завданнями роботи: *теоретичні* – аналіз психологічної та соціально-педагогічної літератури для визначення проблем, з якими стикаються студенти під час дистанційного вивчення іноземних мов; *вивчення та узагальнення* передового соціально-педагогічного досвіду щодо соціальної підтримки студентів та можливі напрямки її вдосконалення; *емпіричні* – включене спостереження – для визначення організаційної структури соціальної роботи у вищих навчальних закладах.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що визначення проблем та викликів соціальної роботи у вищих навчальних закладах дозволяє створити ефективну систему підтримки студентів під час дистанційного навчання іноземних мов в умовах воєнного стану, що відповідає сучасним потребам студентів, забезпечуючи їхній соціальний комфорт, рівні можливості та академічну успішність. У проведеному дослідженні виявлено бар'єри, з якими стикаються різні групи студентів під час дистанційного навчання іноземних мов, та визначено можливі напрямки вдосконалення системної підтримки студентів.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання основних положень і висновків кваліфікаційної роботи у процесі розроблення практичних рекомендацій щодо створення сприятливого середовища, яке сприяє академічній успішності, емоційному комфорту та

соціальної інтеграції студентів під час дистанційного навчання іноземних мов.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки кваліфікаційної роботи представлено на засіданні кафедри філософії, соціології та соціальної роботи Херсонського державного університету, доповідалися на VII Міжнародній науковій конференції «Світ мови – світ у мові» (м. Київ, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 27 жовтня 2023 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Слобожанська бесіда – 16. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності» (м. Полтава, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 08-09 листопада 2023 р.), на XIX INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE «Modern Trends are the Driving Force of Scientific Progress» (Lisbon, 17-19 April 2024), на Конференції-воркшопі «Співпраця з Україною у сфері гуманітарних наук та освіти» (м. Будапешт, 24-25 жовтня 2024). Результати дослідження стали предметом доповіді під час I Регіональної науково-практичної конференції «Теорія та практика соціальної роботи: досвід, сучасний стан, стратегії» для здобувачів вищої освіти та молодих науковців (03-04 грудня 2024 року, м. Івано-Франківськ). За результатами дослідження підготовлено наукову публікацію: Гоштанар І.В. Соціальна робота зі здобувачами закладів вищої освіти під час навчання іноземних мов. *Магістерські студії: електронний альманах*. 2024. Вип. XXIV. С.

Публікації. Результати наукової роботи відображено у 1 статті та 3 тезах наукових конференцій.

Структура й обсяг роботи. Загальний обсяг даної роботи – 47 сторінок. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. До питання визначення поняття соціальної роботи у вищій школі

Термін «соціальний» використовується сьогодні для опису дуже строкатого та різноманітного діапазону. На початку 21-го століття соціальна робота (незліченні можливості послуг широкого спектру) не тільки є невід'ємною частиною суспільства, а також й багатовіковою, надзвичайно складною і захоплюючою професійною історією. Актуальним залишається питання про те, як практика надання допомоги людям зазнала еволюційних змін, що зрештою призвело до професійно організованої соціальної роботи сучасного суспільства. Соціальна робота має на меті формувати форму соціального суспільства. Соціальна несприятливість повинна бути усунена і, в кращому випадку, превентивно попереджена через пільги держави загального добробуту, освітню діяльність і дозвілля, а також політичний вплив. Соціальні працівники підтримують, заохочують і супроводжують людей різного соціального походження та віку, які опинилися під загрозою або постраждали від надзвичайної ситуації.

Аналіз дефініцій терміну «соціальна робота», які можна зустріти у вітчизняних та зарубіжних наукових розвідках, свідчить про відсутність загального розуміння цього терміну. Більшість науковців розуміють під цим терміном професійну, практичну діяльність.

Термін «соціальна робота» бере свій початок з кінця 19 століття і розвивається в контексті руху соціальних реформ в Європі та США. Витоки лежать у благодійній діяльності та допомозі бідним, які з часом переросли у професійну та науково обгрунтовану сферу діяльності.

Історично індустріалізація зіграла значну роль у появі соціальної роботи, оскільки вона загострила соціальні проблеми, такі як бідність і безробіття, і збільшила потребу в організованій соціальній підтримці.

З самого початку перед соціальною роботою постало питання її функціонального призначення. Окрім піклування та благополуччя, які за С. Штайнакер, «безсумнівно належать до центральних орієнтирів у самооцінці соціальної роботи» [37, с. 30], допомога вважається однією з найстаріших і водночас найпомітніших категорій для визначення того, що робить соціальна робота.

Відправною точкою історичних міркувань часто є теза про «функціональну диференціацію суспільств», яка представлена в традиції теорії систем. Допомога, організована сім'єю – все частіше замінюється допомогою, яка регулюється та структурується організаціями. Це означає, що допомога все більше «розглядається як соціальне завдання, що потребує спеціально для цього навчений професійний персонал» [39, с. 18].

Одни із перших німецьких теоретиків основ історії соціального забезпечення Ганс Шерпнер (1898–1959) наголошував на необхідності створення форм збалансування потреб [32, с. 9]. Йдеться про допомогу як відповідну людська турбота в суспільстві. Такий тип наукового спостереження за історією стає соціально еволюційним. Перевагу концепції соціальної еволюції надав у своїх працях соціолог і соціальний теоретик Ніклас Луман (1927–1998). Він розглядав суспільний розвиток у часовому, матеріальному та соціальному вимірах. У соціальному вимірі він розглядає допомогу як форму збалансування людських потреб через спілкування, дає визначення формам допомоги як соціальній системі (соціальний вимір) [32, с. 10]. На думку Н. Лумана, формування соціального порядку відбувається через розвиток структур і процесів.

Як правило, історія соціальної роботи розповідається як історія професіоналізації. Однак соціальна робота існує не тільки з моменту її професіоналізації. Допомога бідним у пенітенціарних закладах, у дитячих будинках періоду ранньомодерної доби сформувала основи соціальної роботи. Коріння соціальної роботи тісно пов'язані з соціальними змінами, що відбувалися у суспільстві. Початок індустріалізації приніс із собою й нові проблеми, особливо в містах. Соціальними реформаторами у європейських країнах того часу були переважно чоловіки. Проте згодом жіночий рух, який став міцним підґрунтям розвитку сучасної соціальної роботи, закликав допустити жінок до роботи у соціальних офісах, відповідальних за соціальний захист населення [31]. Так званий соціально-педагогічний рух також став, на думку німецької дослідниці Ф. Ессер, джерелом розвитку соціальної роботи. У першій половині ХХ століття багато людей очікували, що педагогіка, а особливо освіта, допоможе сформувати нове суспільство та зміцнити почуття спільності. Термін «соціальна педагогіка» був спрямований не лише на соціальну роботу, яка також передбачала контроль і дисциплінування тих, кого було важко виховувати. Соціальна педагогіка дала можливість отримати соціальний досвід поза школою та сім'єю [31].

Наприкінці 20-го століття зросла кількість ретроспективних і перспективних роздумів про соціальні умови та професійні перспективи соціальної роботи (Müller, Sünker, Olk, Böllert). З одного боку, розширення персоналу в сфері соціальної діяльності також може бути відповіддю на зростаючі потреби на соціальні послуги щодо консультацій, допомоги та підтримки. З іншого боку, в тіні розширення можна спостерігати динаміку розвитку, яка вказує на те, що професійні перспективи, принаймні з точки зору кадрової статистики, ще не є задовільними.

Таким чином, сфери роботи, в яких сьогодні працюють соціальні працівники, дуже різноманітні та варіюються від дошкільної освіти та інших сфер захисту дітей та молоді до пропозицій для матерів, шлюбу та сім'ї, допомоги людям похилого віку та послуг для психічного, фізичного та психічно неповносправним громадянам через медичне обслуговування. З початку 1990-х років термін «соціальна робота» стає все більш поширеним як загальний термін для всіх цих сфер діяльності.

За твердженням Б. Біргермайера, наука про соціальну роботу є критично-нормативною, соціальною та гуманітарною наукою про дії, тому вона вимагає загальних і конкретних теорій дії [30, с. 241]. Дія як справжня характеристика людини сприяє соціальному розвитку людини. Принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманітності є центральними для соціальної роботи. Спираючись на теорії соціальної роботи, соціальних наук і гуманітарних наук, соціальна робота залучає людей і структури до вирішення життєвих проблем і покращення самопочуття.

У наукових розвідках сучасних дослідників, присвячених системі соціальної роботи та її головним аспектам, при визначенні поняття «соціальна робота» йдеться про інтерактивний «продукт» людей як членів соціальних систем, ключовим словом у даному випадку є «згуртованість» (B. Birgmeier, P. Gregusch, B. Schmocker). З іншого боку – складові таких систем, що реалізують права людини (ключовим словом є «соціальні зміни») визначають імідж соціальної роботи та її зв'язок із суспільством [29, с. 12]. При цьому люди народжуються в соціальних умовах і соціальних структурах, які вже були створені предками. Важливість соціальної роботи полягає в її здатності вирішувати індивідуальні та колективні проблеми та розробляти рішення на основі принципів соціальної справедливості та прав людини. Соціальна робота охоплює різні

спеціалізації та підходи, включаючи клінічну соціальну роботу, громадську роботу, шкільну соціальну роботу та соціальну освіту [29].

Соціальна робота, як і інші освітні та соціальні професії, є професійною агенцією, яка є посередником між людьми і суспільство. Функціонально ця посередницька робота є основою суспільної соціалізації. Яким чином і яку форму приймає це посередництво є конкретний історичний момент часу, залежить від соціальної та освітньої політики.

Обмірковуючи особливості дисциплінарної ідентичності соціальної педагогіки, Вальтер Хорнстайн стверджує, що «соціальну педагогіку або соціальну роботу можна розглядати як приклад роботи над відносинами між індивідом і суспільством» [41, с. 54]. В цьому сенсі йдеться про соціальну роботу як про управління конфліктами.

За М. Вінклером, соціальна педагогіка є соціальною конститутивною роботою, яка підпорядкована системі громадської безпеки [41, с. 310].

Соціальну роботу також підтримують люди, які працюють на волонтерських засадах. На сьогоднішній день соціальна робота – це не тільки професійна послуга, а й сфера громадянської активності для інших. Велика кількість людей займається волонтерством. Звичайно, не всі волонтерські послуги надаються у сфері соціальної роботи (культура, догляд, охорона здоров'я, спорт), але є й такі.

Соціальна робота підтримує людей у подоланні проблем і стресових умов життя, зосереджується на зміні поведінки та ставлення задля уникнення проблем.

З історичних та функціональних причин заклади вищої освіти перебувають у напружених відносинах із соціальним розвитком. З одного боку, університети мають вирішальний вплив на ці події, з іншого боку, вони самі піддаються їхньому впливу, але немає можливості просто

адаптуватися до них [38, с. 11]. Здатність суспільства і держави справлятися з соціальними змінами є значним викликом.

Предметом вищої освіти є науки, які існують на землі загалом (глобальні знання, світові знання) і постійно генеруються шляхом досліджень. Знання зростають прискореними темпами. Можливості сучасних інформаційних технологій лише за останні кілька десятиліть змінили процеси в науці, бізнесі, освіті, сфері послуг, а також у приватному секторі. З поточним і майбутнім розвитком інформаційних технологій змінилися не тільки вимоги до всього освітнього сектору, а й форми навчання, які не залежать від часу та простору, можливі на широкій основі (дистанційне навчання), що також забезпечує доступ до вищої освіти у мінливих життєвих траєкторіях. Як зазначають дослідники (І. Лішка, П. Пастернак, А. Шільдберг), навчання протягом усього життя дедалі більше стає центром змін і розвитку освітніх систем [38, с. 18].

Використання дистанційного навчання в університетах зараз переживає процес змін. Цифровізація університетів знаходяться на першому плані. Причинами такого розвитку подій є як зміни в політиці фінансування й орієнтація на постійну ефективність, так і пандемії та навчання в умовах війни.

Соціальна робота у вищій школі, на думку Н. Поеттер, є типовим прикладом потреби посередництва між індивідуалізацією та політизацією [32, с. 161]. В основі окремих підходів освітніх закладів до соціальної роботи лежить насамперед індивідуальна підтримка молоді, щоб вони могли краще справлятися з вимогами закладів вищої освіти. За твердженням М. Хелшера, нагальною є зміна парадигми освітнього процесу закладів вищої освіти, а саме: здійснювати навчання, що забезпечує розвиток або консолідацію вибраних соціальних навичок і самокомпетентності студентів [39, с. 149]. Університетська соціалізація

визнається і наголошується, але не розуміється як процес, який треба чітко вибудовувати.

Розрізняють наступні моделі соціальної роботи у закладах вищої освіти:

1. Класична модель: соціальні працівники надають послуги у виші, за потреби залучають сторонніх фахівців.

2. Інтегративна модель: взаємодія соціальних працівників з викладачами та адміністрацією для вирішення проблем студентів комплексно.

3. Координуюча модель: соціальна служба університету є посередником між студентом і сторонніми організаціями (державні служби, благодійні фонди тощо) [39].

Найбільш ефективною, на нашу думку, є інтегративна модель, яка забезпечує системний підхід до соціальної підтримки студентів та можливі напрямки її вдосконалення.

Розвиток соціальних навичок висуває нові вимоги до викладачів – готовність активно займатися змістом і формами для розвитку індивідуальних соціальних і особистих навичок; навчання комунікативним навичкам у сенсі чітко структурованих і зрозумілих пояснень:

- навички адаптації до різних адресатів (за віковими групами, статтю, попереднім життєвим досвідом, культурним та сімейним походженням);

- навички зробити крок назад і привести студентів у роль актора;

- навички співпраці для міждисциплінарної співпраці та обміну з різними організаціями [34, с. 150].

Отже, заклади вищої освіти мають створювати умови для навчання впродовж життя, а також забезпечувати безперервність на організаційному рівні (розширення пропозицій і можливостей навчання та їх індивідуальне

використання). Йдеться також про диверсифікацію вікової структури, визнання результатів неформальної освіти.

Соціальна робота у закладах вищої освіти становить собою комплексну діяльність, спрямовану на допомогу усім учасникам освітнього процесу під час вирішення різних соціальних, психологічних і адаптаційних питань. Ця багаторівнева підтримка включає інтеграцію різних ресурсів та стратегій. Її основною метою є підтримка соціальної інтеграції, покращення психосоціального клімату у закладі освіти та формування сприятливого середовища для всебічного розвитку студентів.

1.2. Основні компоненти системи соціальної роботи у закладах вищої освіти

Процес адаптації до навчання у закладах вищої освіти дається студентам по-різному і залежить як від мотивації самого студента, а також від мотивації з боку вчителя.

Навчання в університеті – це перехідний період життя, що традиційно називають пізньою юністю або молодим дорослим віком, сьогодні здебільшого «*emerging adulthood*» (J. Arnett) – фазою незалежності з одночасною частковою або повною економічною залежністю. Крім того, в цей період формується соціальна і професійна орієнтація, власна ідентичність [29, с. 393]. Соціальний досвід студента в цей період життя може бути як позитивним, так і негативним. При цьому важливе значення відіграє соціокультурне середовище. На думку А. Капської, соціалізація в цей період безпосередньо залежить від відповідності середовища потребам особистості [9, с. 8].

Основною метою соціально-педагогічної роботи зі студентами є створення умов для розвитку та адаптації до нових умов кожного студента.

Система соціальної роботи у закладах вищої освіти є важливою частиною всебічної підтримки студентів і їхнього соціального розвитку.

Серед основних компонентів такої системи виокремлюють: психологічна підтримка, сприяння адаптації до нових умов та інтеграції у групи, допомога студентам справлятися з академічним стресом і тривогою, соціальна підтримка, організація соціальних і культурних заходів, клубів за інтересами, волонтерських можливостей, фінансової допомоги (стипендії та гранти), юридичні консультації, організація гуртожитків, кар'єрна допомога [23, с. 38].

Загалом система соціальної роботи спрямована на забезпечення цілісного підходу до підтримки студентів у всіх аспектах їхнього життя та навчання. Основною частиною соціальної роботи є профілактика соціально небезпечних явищ, таких як залежності, девіантна поведінка та інші ризики. Це може бути реалізовано через тренінги, інформаційні кампанії, профілактичні консультації. Соціальні працівники сприяють розвитку комунікативних навичок, вирішенню конфліктів, інтеграції студентів у групи, побудові ефективної взаємодії між студентами і викладачами. Часто студентам потрібна підтримка у професійному розвитку: допомога в орієнтації на ринку праці, побудові кар'єрної стратегії, розвитку навичок для працевлаштування.

Як зазначає О. Антонюк, «академічне навчання є одним із найважливіших джерел стресу серед молодих студентів» [1, с. 47]. У реаліях освітнього процесу в умовах війни головним завданням системи соціальної роботи є підвищення академічної стресостійкості учасників освітнього процесу.

Стрес під час навчання в університеті може мати багато облич, і причини настільки ж індивідуальні, як і сам студент, а страх перед іспитами часто займають перше місце серед факторів стресу. Але соціальні

очікування, будь то від родини, друзів чи однокурсників, також можуть призвести до значного стресу, що значно впливає на академічну успішність.

Ці складні причини академічного стресу вимагають цілісного погляду на студентське життя, щоб зрозуміти, що стрес є результатом не лише академічної успішності, а й взаємодії різних сфер життя. Важливо розпізнавати ці різні джерела стресу та визнавати, що кожен учень стикається з унікальним набором проблем, які вимагають індивідуальних стратегій вирішення.

Здатність студентів справлятися з труднощами, що виникають в освітньому процесі допомагає керувати своїми емоціями, залишатися продуктивними у будь-яких стресових ситуаціях. До ключових причин академічного стресу у здобувачів закладів вищої освіти відносять:

- перевантаження через великий обсяг навчального матеріалу для опанування;
- стислі терміни виконання завдань і проєктів;
- невпевненість у власних здібностях;
- нерівномірний розподіл часу між навчанням і особистим життям [23].

Аналіз наукових розвідок вітчизняних дослідників (О. Кузнєцова, М. Кудінова, Г. Ришко, О. Харко, А. Черкашин та ін.) засвідчує багато різних способів щодо підвищення стресостійкості всіх учасників освітнього процесу. У своїх дослідженнях вчені розглядають стресостійкість як інтегративну властивість, яка сприяє успішній самореалізації особистості. Насамперед йдеться про: розвиток практик усвідомленості (*mindfulness*), ефективне використання й планування часу, встановлення пріоритетів, вміння справлятися з навчальним стресом, зменшення емоційного перенавантаження. Важливим є розвиток навичок управління стресом,

створення спільнот взаємодопомого та підтримки, ефективні методи навчання (активне навчання), соціальна підтримка та нетворкінг. Спільне навчання може мотивувати та зробити процес навчання ефективнішим. Корисною є платформа для соціального обміну та підтримки, спілкування на якій допомагає студентам зрозуміти, під час навчання, безсумнівно, можна зіткнутися з труднощами, але воно також відкриває багато дверей, як у приватному, так і у професійному житті.

Отож, освітня політика закладу вищої освіти в контексті зазначеної проблеми має бути спрямована на зниження стресу у учасників освітнього процесу через включення до навчальних планів курсів з емоційної компетентності, пропагування здорового способу життя, фізичної активності, створення інклюзивного та підтримуючого середовища. Як зазначає В. Бочелюк, це допоможе визначити, які методи найбільш дієві для різних категорій учасників освітнього процесу [2].

Важливу роль у соціальній роботі зі студентами відіграє тісна співпраця різних служб і підрозділів, а саме: залучення психологічної служби, юридичної служби, гуманітарного відділу та центрів кар'єри забезпечує узгодженість всіх дій щодо допомоги та підтримки студентів.

Аналіз наукової літератури щодо соціалізації (Н. Заверико, С. Савченко, Р. Чубук, С. Харченко) дозволяє виокремити основні напрями покращення її ефективності:

- Індивідуальний підхід: врахування особливостей кожного окремого студента та різних груп студентів (іноземних студентів, студентів з індивідуальними освітніми потребами, студентів з обмеженими фінансовими можливостями тощо).

- Моніторинг і зворотній зв'язок: оцінка ефективності заходів допомоги і підтримки задля вдосконалення надання соціальних послуг.

- Розширення можливостей психологічної підтримки: впровадження тренінгів щодо управління стресом та самодопомоги, програм групової терапії.

- Вдосконалення інклюзивних послуг: розвиток інфраструктури та освітніх програм, адаптованих до потреб здобувачів з індивідуальними освітніми послугами.

- Розширення практик наставництва: студенти старшокурсники, випускники допомагають першокурсникам адаптуватися до нових умов.

- Створення центрів розвитку кар'єри та працевлаштування: тісна співпраця зі стейкхолдерами та потенційними роботодавцями.

Отже, системний підхід щодо соціальної підтримки здобувачів під час навчання в університеті сприяє посиленню якості студентського життя, підвищенню академічної успішності та зниженню ризиків соціальної ізоляції й стресу серед студентів.

Висновки до розділу 1

У розділі розглянуто ключові теоретичні підходи до соціальної роботи зі здобувачами вищої освіти, що формують основи підтримки студентів у їхньому академічному та особистісному розвитку.

Проведений аналіз засвідчує, що досі немає єдиного визначення поняття «соціальна робота». Найчастіше це поняття пов'язують з професійною, практичною діяльністю, головна мета якої знаходити рішення індивідуальних і колективних проблем на основі опертя на принципи соціальної справедливості та прав людини.

З'ясовано, що соціальна робота у закладах вищої освіти є важливим інструментом для подолання соціальних, психологічних та адаптаційних викликів, з якими стикаються студенти. Головними цілями соціальної роботи у закладах вищої освіти є підтримка соціальної адаптації студентів,

допомога в подоланні стресу, фінансова або психологічна підтримка тощо. Важливе значення має при цьому взаємодія соціальних працівників із студентами, адміністрацією, викладачами, іншими службами (психологічними, юридичними).

Визначено основні принципи соціальної роботи, такі як системний підхід, індивідуальний підхід, інклюзія, адаптація та соціальна інтеграція. Соціальну роботу у вищій освіті розглядають як комплексну систему підтримки, що сприяє розвитку особистісних і професійних якостей здобувачів вищої освіти, їх соціальної інтеграції та успішному подоланню навчальних і життєвих викликів.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

2.1. Психологічні та соціальні потреби студентів під час навчання іноземних мов

Сучасні наукові розвідки з психолінгвістики акцентують три рівня процесу вивчення іноземної мови: вивчення рідної мови, переосмислення рідної мови, вивчення іноземної мови. Йдеться про те, що мовленнєва діяльність, як будь-яка інша, з психологічної точки зору відбувається однаково. У центрі уваги дослідників (Т. Гончаренко, Л. Жданюк, М. Козак, О. Кухарук, Т. Левченко, О. Чекстере та ін.) перебуває питання: Що саме спонукає здобувачів вищої освіти старанно працювати над вивченням іноземної мови? Що слугує джерелом мотивації? Що потрібно зробити для того, щоб ця мотивація стала внутрішньою? Отже, і дотепер найбільшою складністю під час вивчення іноземних мов залишається мотивація.

Лінгвіст Стівен Крашен, який протягом кількох десятиліть займається дослідженням питання психологічних особливостей вивчення іноземних мов, розрізняє дві стадії з опанування мови, а саме: вивчення і набуття навичок іншомовного мовлення [34]. Вивчення, за словами С. Крашена, включає свідоме когнітивне опрацювання матеріалу, який потрібно вивчити, як-от запам'ятовування слів і правил граматики. Натомість набуття навичок іншомовного мовлення відбувається несвідомо, у процесі гри й ненав'язливо, тобто через навчання в дії. Діти опановують свою першу або рідну мову, а не вивчають її. Іноземну мову, однак, як вивчають, так і опановують. Причина цього полягає, по-перше, в тому, що студенти на заняттях з іноземної мови зазвичай уже настільки зрілі, що можуть опрацьовувати мову і на абстрактному рівні. По-друге, рідна мова

вже є повноцінною системою комунікації, завдяки чому світ більше не потрібно відкривати заново через іноземну мову [34].

Отже, головна особливість процесу вивчення іноземної мови полягає в поєднанні набуття і навчання, тоді як багато інших освітніх пропозицій спеціалізуються суто на когнітивному навчанні. Крім того, навчання іноземної мови повинно бути сплановано так, щоб усі чотири мовні навички (читання, письмо, слухання, говоріння) тренувалися належним чином.

У контексті викладання і вивчення іноземних мов значну роль відіграє велика кількість внутрішніх і зовнішніх чинників, які взаємодіють одна з одною і роблять процес навчання високою мірою індивідуалізованим. Важливим фактором при цьому є мотивація, яка, з одного боку, забезпечує стимул до вивчення мови, а з іншого – відповідає за витримку в процесі вивчення іноземної мови. Вважається, що мотивація відіграє вирішальну роль у досягненні успіху в оволодінні мовою [40]. Усім відоме позитивне відчуття від того, що ти робиш щось із пристрасстю і отримаєш успіх. Відсутність мотивації до навчання іноземної мови є серйозною проблемою для процесу навчання.

Як наголошують дослідники А. Гартінгер, С. Ертл, Б. Кюхерер, кожен, хто має досвід у навчанні, знає, що навчання є «найбільш задовільним і часто також найбільш успішним, коли воно дарує радість, тобто коли є позитивні стимули досягнення» [33, с.35]. Тому інформація, пов'язана з позитивними переживаннями, особливо добре обробляється та засвоюється, а також залишається в пам'яті більш багатогранно.

Релевантність досліджень щодо афективних факторів передусім пов'язана з соціально-психологічною моделлю мотивації, розробленою Гарднером і Ламберт (1972), яка домінувала в наукових дискусіях до 1990-х років. Суттєвим для цієї моделі мотивації є припущення більш-менш

вираженої етноцентричної позиції щодо інших мов і культур, на основі чого формується «дихотомія інтегративної та інструментальної орієнтації у вивченні мови» [33, с. 70]. Готовність до мовної та культурної адаптації є проявом інтегративної орієнтації. Йдеться про мотивацію, яка активізує особистість та впливає на ефективність навчання.

Як зазначає Егген, зовнішня мотивація дозволяє студенту сприймати мову як засіб для досягнення мети, тоді як внутрішня мотивація полягає в тому, що він вивчає мову через внутрішню зацікавленість [31, с. 110]. Якщо вивчення іноземної мови відбувається лише задля оцінок, це є проявом зовнішньої мотивації; але якщо зміст курсу важливіший для студента, ніж оцінки, це вже справжня внутрішня мотивація [31, с. 124]. Варто зазначити, що мотивація може змінюватися з часом, переходячи від однієї до іншої, від внутрішньої до зовнішньої і навпаки. Викладачі можуть стимулювати внутрішню мотивацію за допомогою підтримки самостійності студента, заохочення зацікавленості.

Отже, навчання без емоцій неможливе. Вже давно відомо, що емоційний стан студента відіграє важливу роль у когнітивній обробці. Позитивна мотивація, за Д. Шуманном, запускає посилювальний цикл: викликає позитивні емоції, позитивні емоції запускають когнітивні процеси, останні приводять до нових знань, а ці, у свою чергу, підсилюють мотивацію [38, с.264].

За Д. Вальтером, мотивований студент здатен витратити більше часу на виконання всіх завдань під час вивчення іноземної мови, отримає при цьому більш ефективний результат [40, с. 108].

У свою чергу К. Клеппін, стверджує, що позитивна оцінка самоефективності призводить до збільшення зусиль [35]. Емоції можуть впливати на мотивацію, але особливо на мотивацію перед страхом зробити помилку на занятті. За Шверфегером, почуття загрози і безпорадності

виникає через попередню невдачу і може також перетворитися у страх говорити перед аудиторією [36]

Ставлення до іноземної мови також може впливати на її засвоєння. Так, за твердженням Х. Штайніг, соціальні установки і упередження щодо чужої культури також можуть впливати на успішне опанування іноземної мови [38]. Навчальне середовище повинно бути позитивним і продуктивним. Кожен викладач може навчитися технік, як зробити навчальне середовище позитивним і продуктивним. При цьому мають бути застосовані різні соціальні форми, такі як групова робота, робота в парах та індивідуальна робота.

Саме розмовна компетенція студентів є мірилом для визначення власного рівня компетентності та досягнутого розвитку. Незважаючи на помилки, які виникають у процесі усного мовлення, і накопичення негативних емоцій (наприклад, страх перед говорінням), студенти очікують можливостей, коли вони зможуть проявити себе. Як стверджує К. Нерлікі, позитивно впливає на індивідуальні емоції віра в те, що викладачі також колись були учнями й можуть добре розуміти всі труднощі з мовленнєвою компетенцією (Krzysztof Nerlicki, 202)." Fremdsprachenlernen zwischen Metakognitionen und Emotionen. SPRACHWISSENSCHAFT und DaF. <https://czasopisma.uni.lodz.pl/conv/article/view/8647>

Отже, для створення позитивного сприятливого освітнього середовища для вивчення іноземних мов треба чітко розуміти основні психологічні та соціальні потреби здобувачів. Саме це й забезпечує розвиток внутрішньої мотивації у студентів, знижує страх та підвищує впевненість у собі, як результат веде до успішного опанування нової мови.

Психологічні та соціальні потреби студентів є вирішальними факторами, які впливають на ефективність процесу вивчення іноземних мов. До цих потреб насамперед належать такі потреби:

- потреба в емоційній підтримці від викладачів і академічної групи;
- позитивне освітнє середовище, довіра, яка допомагає побороти страх говоріння;
- потреба у визнанні досягнень, внутрішня мотивація;
- соціальні потреби спілкування та співпраці, розвиток комунікативних навичок, що знижує стрес і підвищує мотивацію;
- потреба в саморегуляції під час навчання, усвідомлення сильних та слабких сторін, коригування поведінки;
- потреба в активізації набутих знань у реальних ситуаціях, що дозволяє відчувати результати всіх зусиль.

Варто зазначити, що специфічні особливості має соціальна робота зі здобувачами закладів вищої освіти під час навчання іноземних мов, оскільки вона включає в себе як соціальну, так і культурну адаптацію, а також підтримку в навчальному процесі. Ключовими аспектами такої роботи виступають:

1. Адаптація студентів-початківців до нового освітнього, мовного середовища.
2. Психологічна підтримка (допомога студентам у подоланні тривоги та стресу, пов'язаного з мовними бар'єрами у процесі вивчення іноземних мов). Створення груп підтримки для здобувачів, які мають подібні труднощі.
3. Соціальна інтеграція: практикування іноземної мови у неформальному середовищі (культурні вечори, мовні клуби тощо).
4. Волонтерство і міжнародні проєкти (поглиблення мовних навичок і соціалізація).
5. Допомога у навчанні (додаткові заняття або мовні практики з носіями мови, надання доступу до додаткових електронних ресурсів, таких як онлайн-курси з іноземних мов, освітні платформи).

6. Кар'єрні консультації (підтримка у пошуку стажувань, пов'язаних з мовними навичками).

7. Культурна адаптація: знайомство з культурою країни, мова якої вивчається.

8. Медіація та підтримка: допомога у вирішенні міжособистісних конфліктів або проблем, що виникають в процесі навчання або в соціальному середовищі.

Реалізація цих аспектів може варіюватися в залежності від конкретних умов навчального закладу та особливостей студентської групи, але загалом мета полягає у створенні підтримуючого середовища, яке допомагає студентам ефективно освоювати іноземну мову та інтегруватися у нову культурну і соціальну реальність.

2.2. Труднощі та виклики під час вивчення іноземних мов онлайн

Розвиток інтернету та цифрових технологій дозволив створювати нові формати навчання, які не потребують фізичної присутності. Різні онлайн-платформи стали основою для дистанційного навчання, яке на відмінну від традиційного навчання дозволяє охопити більшу кількість студентів. Завдяки дистанційному навчанню люди можуть отримувати знання незалежно від місця, часу і власних умов, що робить освіту більш гнучкою та інклюзивною.

Пандемія COVID-19 та надзвичайні ситуації, введення воєнного стану стали серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу України. Ці реалії змінили вектор викладання. Перехід до онлайн-викладання, продиктований пандемією COVID-19, став випробуванням для всіх рівнів освіти. Доступ до онлайн-навчання був особливо складним для студентів з обмеженими можливостями. Дистанційне, електронне навчання (E-Learning) варіюється від незліченних «відео з інструкціями» на YouTube

до платформ електронного навчання в університетах, до цілих онлайн-навчальних програм і цифрових майстер-класів.

У Законі України «Про вищу освіту» наголошується на можливості застосування змішаних форм навчання та технологій дистанційного надання освітніх послуг у період воєнного стану та повоєнного відновлення. Одним із важливих пріоритетів у діяльності закладів освіти є забезпечення психологічної стійкості всіх учасників освітнього процесу

Сучасні наукові розвідки щодо питань дистанційного навчання розглядають різні аспекти цього формату – від педагогічних технологій до психологічних особливостей, а саме: психологічні та педагогічні аспекти дистанційного навчання (М. Жалдак, В. Кириленко, Н. Кириленко, А. Крижановський, Ю. Машбиць, О. Ромашук, М. Смульсон), використання цифрових технологій в освіті (О. Антонова, В. Безпалько, Т. Васильєва, І. Гончарова, Р. Гуревич, Д. Кисленко, В. Ковальський, В. Матюха, Л. Фамілярська, І. Шахіна, Л. Шевченко), підвищення якості дистанційної освіти (Л. Вовк, А. Каблуков, А. Курбанов, Ю. Лук'янова, О. Повч, В. Риженко), використання інтерактивних технологій у викладанні іноземних мов в умовах дистанційного навчання (О. Безкоровайна, І. Власенко, О. Гордієнко, Л. Заблоцька, Ю. Загребнюк, А. Колесник, О. Мануєнкова, Л. Морська, Г. Павлюк, Л. Подворна, І. Свириденко, І. Удовенко, А. Шевкун), педагогічний супровід навчального процесу онлайн (Є. Антипін, О. Бондар, Т. Іщенко, М. Рожков, М. Чикалова, Н. Юхно та ін.).

Дистанційне навчання відкриває нові можливості для освіти, роблячи її доступнішою та гнучкішою. Однак для успіху в цьому форматі важливі чітка структурованість, мотивація та технологічна підготовка. Викладачі й студенти мають бути готовими до нових викликів і використовувати усі можливості, щоб підвищити ефективність дистанційного навчання.

Дистанційне навчання має свої унікальні особливості, які відрізняють його від традиційного формату, надаючи певні переваги, а саме: можливість навчатися з будь-якого місця; доступ до широкого спектра онлайн-ресурсів (вебінари, інтерактивні курси, відеолекції); використання платформ для тестування, електронних журналів, інтерактивних дошок підвищує ефективність навчального процесу; високий рівень самостійності та відповідальності студентів; інтерактивна комунікація через цифрові платформи; індивідуальні навчальні траєкторії. Проте дистанційне навчання створює певні виклики: технічні обмеження під час спілкування через відеоконференції, зниження якості комунікації, втрата мотивації та відчуття ізольованості, зниження рівня задоволеності від навчання; потреба у стабільному інтернет-з'єднанні, розвинені цифрові навички. Через відсутність особистого спілкування з викладачами онлайн-освіта може виявитися менш ефективною, ніж очна форма навчання [39].

Вивчення іноземних мов у дистанційному форматі має свої особливості та труднощі, які можуть бути викликами для ефективного навчання. За О. Пасічник, онлайн-навчання обмежує реальне спілкування, що призводить до недостатньої розмовної практики та обмеженого зворотного зв'язку [18]. На заняттях складніше одразу отримати індивідуальний зворотний зв'язок від викладача.

Як зазначає О. Малихін, онлайн-навчання викликає складнощі з концентрацією: вдома чи в іншому нестандартному середовищі легше відволікатися на сторонні справи, що знижує ефективність навчання [16, с. 210].

Отже, основними викликами, з якими стикаються студенти під час вивчення іноземних мов у дистанційному форматі, є такі:

1. Зниження мотивації. Під час такого формату навчання без фізичної присутності в аудиторії, студенти часто втрачають зацікавленість до начального матеріалу. Контроль з боку викладача, системні перевірки успішності мають важливе значення для мотивації здобувачів.

2. Обмеження можливостей практичного іншомовного спілкування. Інтерактивна робота в групах ускладнюється під час дистанційного формату. Практикування іноземної мови обмежується без живого спілкування.

У процесі організації дистанційного навчання труднощі можуть виникати також і у викладачів. Насамперед має відбуватися процес адаптації навчальних матеріалів для онлайн-платформ та методів викладання на заняттях [18]. Викладачі повинні створювати більше інтерактивних завдань, використовувати на заняттях різні формати для залучення студентів та інструменти для забезпечення контролю за успішністю студентів, оскільки дистанційне навчання ускладнює контроль за виконанням завдань і присутністю студентів.

Виклики на університетському рівні пов'язані насамперед з інфраструктурними і технічними вимогами до онлайн-платформ, які повинні підтримувати інтерактивні функції та забезпечувати стабільний доступ. Адміністрація повинна забезпечити доступність допомоги для студентів і викладачів у технічних питаннях.

Для успішної адаптації навчальних матеріалів та методів під дистанційний формат усі навчальні ресурси мають відповідати вимогам доступності, враховуючи різноманітні потреби студентів (субтитри на відео, функція збільшення тексту, аудіо супровід для текстів) [16, с. 219]. Залучення університетських служб підтримки для створення навчального контенту, що відповідає єдиним академічним вимогам, забезпечує доступність навчання для кожного студента. Необхідним є перетворення

навчальних матеріалів у цифровий формат (PDF, презентації, інтерактивні документи), включення мультимедіа (відео, аудіо, інтерактивні елементи, опитування), які залучають студентів до активної участі.

У наукових розвідках сучасних лінгводидактів (І. Булах, Я. Григошкіна, Л. Довгань, Р. Кравець, Н. Тимошук, О. Тарнопольський) наголошується інтерактивність та гейміфікація як технології ефективного навчання іноземних мов. Йдеться про потенціал інтерактивних методів у процесі вивчення іноземних мов. Інтерактивність сприяє залученню студентів і полегшує розуміння матеріалу. Це можуть бути тести з миттєвим зворотним зв'язком, завдання на платформі *Quizlet*, інтерактивні вправи на *Kahoot* чи *Mentimeter*. Важливою є мотиваційна складова гейміфікації (додавання ігрових елементів за активність на заняттях), яка заохочує студентів до активного виконання необхідних завдань. Як зазначає О. Пасічник, дистанційний формат навчання надає гейміфікації ще більші перспективи, які забезпечують ефективне занурення студентів у іншомовне середовище [18, с. 346].

Варто наголосити, що адаптувати до онлайн-комунікації необхідно також й методи навчання, орієнтовані на дискусії та групові обговорення, створюючи менші групи для роботи в онлайн-кімнатах (*breakout rooms*) під час відеоконференцій. Викладачі повинні заохочувати студентів активно брати участь у обговореннях у чатах, форумах, що дозволить обмінюватися ідеями та практикувати мову. Крім того, необхідно інтегрувати безпосередньо у навчальні платформи інструменти зворотного зв'язку, що допомагає студентам орієнтуватися у власних досягненнях і відразу отримувати рекомендації та корекцію наявних помилок. Регулярний зворотний зв'язок і підтримку забезпечує синхронний формат дистанційного навчання. Живі лекції, відеоконференції підтримують

відчуття присутності викладача та допомагають студентам швидко отримати відповіді на запитання.

Узагальнюючи все вищесказане, основні аспекти адаптації навчальних матеріалів та методів, що можуть бути ефективними у дистанційному навчанні іноземних мов, можна представити у вигляді такої схеми (рис. 2.1):

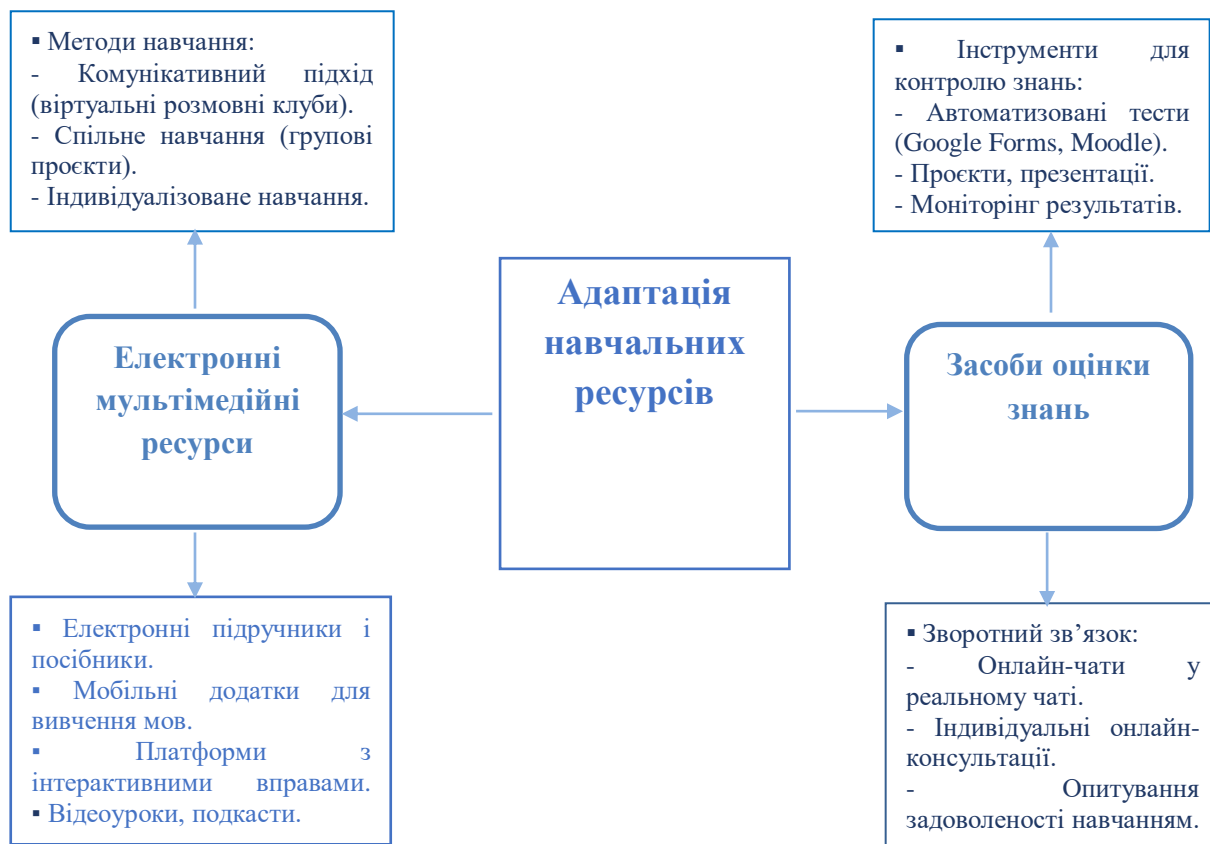

Рисунок 2.1 Адаптація навчальних ресурсів до дистанційного навчання

Джерело: розроблено автором

Отже, адаптація навчальних ресурсів до дистанційного формату вивчення іноземних мов є комплексним процесом, що має бути систематичним, із застосуванням інновацій задля забезпечення індивідуалізованого й інтерактивного навчання.

Підсумовуючи, зазначаємо, що задля забезпечення якості дистанційного вивчення іноземних мов, створення позитивного освітнього середовища, має відбуватися постійне вдосконалення навчальних процесів. Активна участь викладачів у підвищенні кваліфікації, інвестування університетів у розвиток сучасних технологій мають при цьому першочергове значення.

2.3. Соціальна робота з підвищення мотивації здобувачів у процесі дистанційного вивчення іноземних мов

Сучасна вища освіта зазнає істотних змін, запроваджується низка новацій, в основу яких покладено індивідуальний підхід навчання, що робить актуальним пошук ефективних методів підтримки мотивації здобувачів вищої освіти.

Запит на нові освітні технології актуалізує впровадження нових технологій і методів у соціальну роботу зі студентами. Соціальні стратегії спрямовують зусилля на розвиток навчальних компетенцій, формування у студентів навичок саморегуляції, підтримку позитивного психоемоційного стану та створення позитивного освітнього середовища.

Задля вирішення соціальних проблем та поліпшення соціальних відносин у академічному середовищі застосовують соціальні технології, які містять у собі різні аспекти, а саме:

1. Соціальні мережі та медіа, як-от Facebook, Instagram, LinkedIn, що допомагають всім учасникам освітнього процесу спілкуватися, обмінюватися інформацією, створювати різні спільноти.

2. Технології для підтримки громадських ініціатив, а саме: участь у волонтерських проєктах або благодійних акціях (збір коштів або організація заходів).

3. Вивчення соціальних трендів.

4. Технології для покращення доступності: Рішення, які допомагають здобувачам з обмеженими можливостями інтегруватися у академічне середовище.

5. Технології для успішного навчання: Платформи, що полегшують доступ до знань і навичок, допомагаючи студентам навчатися і розвиватися в особистісному і професійному плані [34].

Загалом, використовуються інноваційні та нові технології для вирішення проблем академічної спільноти та покращення якості надання освітніх послуг.

Одним із успішних кейсів організації соціальної роботи зі студентами в університеті, зокрема щодо підтримки під час вивчення іноземних мов в умовах дистанційного навчання, може бути створення Центру іншомовної освіти, основними завданнями є забезпечення високого рівня мовної підготовки студентів та інтеграція іноземних мов у навчальний процес.

Практична реалізація цих завдань полягає у наступному:

- функціонуванні віртуальних мовних клубів, де студенти зможуть спілкуватися мовою, яку вивчають, відчуваючи підтримку та зацікавленість у прогресі один одного;

- підготовка студентів до сертифікаційних іспитів та тестів, таких як TOEFL, IELTS, DELE тощо;

- запровадження курсів з іноземних мов для різних рівнів підготовки та професійної спрямованості задля підвищення мовної компетенції та конкурентоспроможності студентів на ринку праці;

- організація культурних заходів, обмінів та практик, які сприяють розумінню та повазі до різних культур;

- надання студентам можливостей для стажувань, проходження практик у міжнародному середовищі;

- впровадження системи моніторингу за якістю мовного навчання та розвитку студентів;

- організація зустрічей та заходів з носіями мови, які можуть допомогти студентам практикувати мову та покращувати свої навички.

Загалом, Центр іншомовної освіти в університеті забезпечує створення комплексної системи підтримки, що дозволяє студентам не лише ефективно вивчати іноземні мови, а й використовувати їх у різних аспектах академічного та професійного життя.

За результатами аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, урахувавши наш досвід викладацької діяльності пропонуємо практичні рекомендації щодо вдосконалення соціальної роботи з підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання іноземних мов:

1. Щоб навчання іноземних мов у дистанційному форматі було ефективним і мотивуючим, викладачеві треба насамперед підтримувати позитивний мікроклімат у групі, допомагати студентам долати невпевненість у своїх силах.

2. Включення здобувачів у процеси прийняття рішень, щоб вони могли висловлювати свої потреби та пропозиції щодо покращення умов навчання та підтримки.

3. Особливу роль у підвищенні мотивації відіграє практична спрямованість методів навчання, а саме:

- залучення студентів до реальних комунікаційних ситуацій, взаємодія з носіями мови у форматі відеочатів або письмових комунікацій;

- використання онлайн-інструментів, які сприяють інтерактивному навчанню (*Duolingo, Babbel, Lingodeer, HelloTalk, Kahoot, Mentimeter, Quizlet*);

- впровадження елементів культурних досліджень (проекти про країни, мова яких вивчається);

- конструктивний зворотний зв'язок і визнання за досягнення;
- персоналізація навчання (можливість вибирати теми для вивчення, які цікавлять студентів);
- індивідуальні консультації зі студентами задля оговорення проблемних питань;

4. Соціальні активності: організація заходів задля іншомовного спілкування у неформальному середовищі (мовні клуби, тренінги, вебінари).

5. Надання доступу до додаткових онлайн-ресурсів навчання, таких як онлайн-курси (*Coursera, EdEra, Prometheus, Udemy*), онлайн-бібліотеки (*Bookmate, ERIC, Project Gutenberg, World Digital Library*), мовні лабораторії.

6. Використання онлайн-тестувань, інтерактивних вправ та системи оповіщень для відстеження успіхів студентів.

7. Створення Центру розвитку, який пропонуватиме воркшопи та тренінги для покращення навичок самоорганізації, тайм-менеджменту, роботи з інформацією, а також інших корисних навичок для дистанційного навчання.

8. Створення Технічного хабу (спеціальних технічних сервісів) підтримки та технічної допомоги для студентів та викладачів у вирішенні проблем із платформами для дистанційного навчання.

Роль викладача у підвищенні мотивації студентів в умовах дистанційного навчання іноземних мов є надзвичайно важливою і багатогранною. Як модератор навчального процесу викладач:

- забезпечує структурованість навчального курсу, доступ до навчальних матеріалів;
- впроваджує ефективні навчальні програми, адаптуючи матеріал під потреби дистанційного навчання;

- підтримує студентів, допомагає вирішувати проблеми та мотивує їх до навчання;
- оцінює знання студентів, надає зворотний зв'язок і рекомендації для покращення навичок іншомовного спілкування;
- створює позитивну атмосферу для навчання, ефективно взаємодіє зі студентами;
- проводить заняття, які не лише навчають мовам, а й допомагають студентам виражати свої емоції і переживання, що може бути корисним для тих, хто переживає певні труднощі;
- надає емоційну підтримку, особливо у стресових ситуаціях, та допомагає студентам справлятися з викликами дистанційного навчання;
- сприяє формуванню онлайн-спільноти, заохочуючи співпрацю та комунікацію між студентами;
- долучається до волонтерських ініціатив соціальних служб, допомагаючи в навчанні іноземним мовам або проводячи роз'яснювальні роботи про права та можливості, що мають соціально вразливі групи студентства;
- повинен добре володіти сучасними технологіями та онлайн-інструментами для проведення занять, оцінювання і комунікації зі студентами;
- здатен швидко реагувати на зміни, коригувати свої підходи в залежності від потреб студентів і умов навчання.

Отже, роль викладача під час дистанційного навчання виходить за межі традиційного навчання і включає у себе багато різних функцій, спрямованих на підтримку, розвиток і успішність студентів, підвищення їхньої мотивації, забезпечення ментального здоров'я.

Підсумовуючи, зазначаємо, що основними аспектами соціальних стратегій, спрямованих на підвищення мотивації здобувачів вищої освіти до навчання іноземних мов у дистанційному форматі, є такі (рис. 2.2.):

Рисунок 2.2 Соціальні стратегії для підвищення мотивації студентів

Джерело: розроблено автором

Отже, підсумовуючи, зазначаємо, що дистанційне навчання іноземних мов є сучасним форматом навчання, який робить навчання зручним і адаптованим. Можливі негативні аспекти такого формату навчання (відсутність особистого спілкування, перевантаження інформацією, технічні труднощі) можна усунути завдяки соціальним стратегіям, які роблять процес дистанційного навчання іноземних мов більш захоплюючим і ефективним.

Висновки до розділу 2

У результаті аналізу наукових розвідок сучасної психолінгвістики з'ясовано, ефективність процесу засвоєння іноземної мови залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, взаємодія між якими робить процес навчання високою мірою індивідуалізованим. Вирішальну роль при цьому відіграє мотивація, що є стимулом до вивчення іноземних мов і забезпечує витримку у досягненні успіху.

Установлено, що психологічні та соціальні потреби студентів безпосередньо впливають на успішність вивчення іноземних мов. До таких потреб належать потреби в емоційній підтримці та позитивному освітньому середовищі, довіра, потреба у визнанні досягнень, соціальні потреби спілкування та співпраці, розвиток комунікативних навичок, що знижує стрес і підвищує мотивацію.

Акцентовано, що дистанційний формат навчання відкриває нові освітні можливості, роблячи навчання доступним і адаптованим. До певних негативних аспектів дистанційного навчання відносять технічні обмеження під час спілкування через відеоконференції, зниження якості комунікації, втрата мотивації та відчуття ізолюваності, зниження рівня задоволеності від навчання.

Підвищення мотивації студентів до вивчення іноземних мов в умовах дистанційного навчання можливе через застосування багатьох соціальних стратегій, які забезпечують створення позитивного освітнього середовища.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі, присвяченій аналізу систему соціальної роботи зі здобувачами закладів вищої освіти під час дистанційного навчання іноземних мов, дійшли наступних висновків:

Історія розвитку соціальної роботи в закладах вищої освіти в Україні та світі має кілька основних етапів: від суспільної допомоги та благодійної діяльності до створення системи соціальної допомоги для вразливих верст населення. Як окрема дисципліна професійна соціальна робота в Україні почала розвиватися у другій половині ХХ століття. Започаткування освітніх програм підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти стало важливим кроком розвитку професійної соціальної роботи. Соціальна робота також передбачає використання сучасних інформаційних систем для управління дослідницькою діяльністю та аналізу соціальних процесів у студентському середовищі. Важливими напрямками є підтримка студентів з особливими освітніми потребами та робота з соціально вразливими групами, що потребують корекції у навчальному середовищі.

З'ясовано, що використання дистанційного формату навчання в університетах зараз переживає процес змін. Цифровізація університетів знаходяться на першому плані. Причинами такого розвитку подій є як зміни в політиці фінансування й орієнтація на постійну ефективність, так і пандемії та навчання в умовах війни.

Виокремлено основні моделі соціальної роботи у закладах вищої освіти, а саме: класична модель, інтегративна та координуюча моделі. Заклади вищої освіти мають забезпечувати безперервність навчання на організаційному рівні. Основним завданням соціальної роботи у закладах вищої освіти є підтримка соціальної інтеграції, покращення

психосоціального клімату у закладі освіти та формування сприятливого середовища для всебічного розвитку студентів.

Встановлено, що існує багато різних способів щодо підвищення стресостійкості всіх учасників освітнього процесу. Підвищення стресостійкості вимагає систематичного аналізу ефективності застосованих методів, залучення учасників до опитувань і проведення якісних досліджень.

Аналіз наукової літератури щодо соціалізації дозволяє виокремити основні напрями покращення її ефективності: врахування особливостей кожного окремого студента та різних груп студентів (іноземних студентів, студентів з індивідуальними освітніми потребами, студентів з обмеженими фінансовими можливостями тощо), моніторинг і зворотній зв'язок, психологічна підтримка, надання інклюзивних послуг, співпраця зі стейкхолдерами та потенційними роботодавцями.

До ключових причин академічного стресу у здобувачів вищої освіти відносять: перевантаження через великий обсяг навчального матеріалу, стислі терміни виконання завдань і проєктів; невпевненість у власних здібностях; нерівномірний розподіл часу між навчанням і особистим життям.

Важливу роль у соціальній роботі зі студентами відіграє постійна взаємодія різних служб і підрозділів, а саме: залучення психологічної служби, юридичної служби, гуманітарного відділу та центрів кар'єри забезпечує узгодженість всіх дій щодо допомоги та підтримки студентів.

Виокремлено основні напрями покращення ефективності соціальної роботи зі здобувачами закладу вищої освіти: індивідуальний підхід, моніторинг і зворотній зв'язок, розширення можливостей психологічної підтримки, вдосконалення інклюзивних послуг розширення практик наставництва, створення центрів розвитку кар'єри та працевлаштування.

З'ясовано, що особливим викликом може бути підвищення мотивації студентів до вивчення іноземних мов в умовах дистанційного навчання. Відповідність навчального середовища інтересам навчання студентів може значно вплинути на їхню мотивацію. Інтерактивні, динамічні платформи і ресурси можуть бути більш мотиваційними, ніж традиційні методи навчання.

Виокремлено ключові аспекти соціальної роботи зі здобувачами закладів вищої освіти під час навчання іноземних мов, а саме: адаптація студентів-початківців до нового освітнього середовища, психологічна підтримка, соціальна інтеграція, волонтерство і міжнародні проєкти, допомога у навчанні, кар'єрні консультації, культурна адаптація, медіація та підтримка.

Аналіз наукових розвідок засвідчує, що дистанційне навчання має свої унікальні особливості, які відрізняють його від традиційного формату, а саме: доступність, використання широкого спектра онлайн-ресурсів, високий рівень самостійності та відповідальності студентів, інтерактивна комунікація через цифрові платформи, індивідуальні навчальні траєкторії. Проте дистанційне навчання створює певні виклики: технічні обмеження під час спілкування через відеоконференції, зниження якості комунікації, втрата мотивації та відчуття ізольованості, зниження рівня задоволеності від навчання, потреба у стабільному інтернет-з'єднанні, розвинені цифрові навички. Виклики на університетському рівні пов'язані насамперед з інфраструктурними і технічними вимогами до онлайн-платформ.

З'ясовано, що для адаптації навчальних матеріалів та методів навчання до дистанційного формату усі навчальні ресурси мають відповідати вимогам доступності. Інтерактивність та гейміфікація виступають як технології ефективного навчання іноземних мов.

Задля вирішення соціальних проблем та поліпшення соціальних відносин у академічному середовищі застосовують різні соціальні технології: спілкування у соціальних мережах та медіа, технології для підтримки громадських ініціатив, вивчення соціальних трендів, технології для покращення доступності, технології для успішного навчання.

Запропоновані практичні рекомендації щодо вдосконалення соціальної роботи з підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання іноземних мов, які дозволяють студентам не лише ефективно вивчати іноземні мови, а й використовувати їх у різних аспектах академічного та професійного життя.

Проведене наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Перспективним вважаємо подальше дослідження питання адаптації викладачів до дистанційної форми навчання та здатності підтримувати контакт зі студентами, питання інтеграції у соціальну роботу зі здобувачами інноваційних технологій, таких як штучний інтелект та адаптивні платформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк О. Використання освітнього коучингу для зменшення навчального стресу та посилення академічної мотивації студентів під час війни: теоретичний аспект. *Український Педагогічний журнал*. 2022. № 3, С. 44-54. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/610>
2. Бочелюк В. Й. Соціально-психологічні особливості розвитку стресостійкості особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 1. С. 37-50. URL: <http://tppjournal.com.ua/n54y2k21a4.html>
3. Гончаренко Т.Є. Мотивація вивчення іноземної мови як соціальна функція освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 4'2010. С. 47 – 54. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/0fe18d55-d5ba-46cc-919f-68fb92197517/content>
4. Григошкіна Я.В. Сучасні технології викладання іноземних мов: аналіз технологій для забезпечення ефективної індивідуальної освіти. *Академічні візі*. Випуск 21/2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/issue/view/17>
5. Жданюк Л. О. Ставлення до навчання у студентів з низьким рівнем академічної мотивації : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 – пед. та вік. психол. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків: [б. в.], 2019. 20 с.
6. Заверико Н.В. Соціально-педагогічна корекція: розвиток поняття в історичній перспективі. *Вісник ЗНУ: збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Запоріжжя: ЗНУ, 2010. Вип. 2. С. 60-64.
7. Зубач М.І. Проблеми технічного забезпечення дистанційної освіти в умовах воєнних дій. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка*. 2022. No 12, с. 45-52.

8. Іваненко Ю. Дистанційне навчання як засіб розвиткусамоорганізації студентів. *Проблеми сучасної психології*. 2020. Випуск 49. С. 60-89. URL: <https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/206849/206801>
9. Капська А. Й. Соціальна робота : навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
10. Коваль І. Гібридна форма навчання як чинник підвищення мотивації студентів у вивченні іноземних мов. *Проблеми сучасної педагогіки*, 2022. № 6, с. 33-40.
11. Козак М.В. Роль мотивації та шляхи її підвищення при вивченні іноземних мов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота"*. Випуск 35. С. 84-87. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>
12. Колос Ю.З. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів під час дистанційного навчання іноземних мов. *Гуманітарний вісник Національного університету імені Юрія Кондратюка: зб. наук. праць*. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. Вип. 1-2 (7). С. 21-28. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/>
13. Кудінова М. С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття "стресостійкість". *Молодий вчений*. 2019. № 3(1). С. 137-143. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2799>
14. Левченко Т. І. Актуалізація мотиваційних ресурсів майбутніх філологів у процесі навчання іноземної мови. *Іноземні мови*. 2013. № 2. С. 43–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2013_2_8
15. Ломакович В. Підвищення мотивації студентів під час вивчення практичного курсу німецької мови в умовах дистанційного навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2021. №2. С. 113-120. URL: <https://www.researchgate.net/publication>

16. Малихін О. Фахова підготовка майбутніх фахівців-філологів засобами інформаційного середовища. Суб'єктивація процесу фахової підготовки майбутнього філолога: теоретичні і практичні аспекти: монографія : у 2 ч. Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2017. Ч. 1. С. 202–229.
17. Панок В. Г. Психологічна служба вищого навчального закладу: організаційно-методичні аспекти. К.: «Освіта України», 2010. 230 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5957/1/ps_VNZ.pdf
18. Пасічник О. Гейміфікація процесу навчання іноземної мови студентів закладів вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський*, 2018. Вип. 24(1). Ч. 2. С. 344–349. URL: <https://cusu.edu.ua/images/conferences/2023/11-09-10>
19. Рудкевич Н.І. Методика соціально-педагогічної роботи: навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.
20. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді у позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.05 / С. В. Савченко; Луганський нац. пед. ун-т. Луганськ, 2004. 43 с. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9238/3.%20Kurilo%2C%20Savchenko%2C%20Vakhovsky.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
21. Сучасні тенденції іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців немовних спеціальностей в полікультурному просторі. *Збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції, 07 червня 2024 р. Київ – Ломжа.* / Наукова редакція: Зоя Шарлович, Юрій Волошин, Наталія Гончаренко-Закревська, Наталія Василюшина. Видавництво: MANS w Łomży; К.: ФМВ, НАУ, 2024. 224 с. URL: https://mans.edu.pl/fcp/iOEUFzs9BjEkLTg1Y1BSe0N_YAVTHwIIoGlaTAIA

BCRvRQMEOjBBaHICPXNtSBk6PjIyBV4RBDYnD1cYTk8cOjYCEg/2/publi
c/wydawnictwa/zbior_materialow_konferencji_07062024_compressed.pdf

22. Черкашин А. Стресостійкість та копінг-стратегії студентів під час освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2021. № 1. С. 80-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2021_1_9

23. Чубук Р. В. Соціально-педагогічна робота зі студентською молоддю : [монографія]. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2013. 300 с. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/160/1/%D0%A7%D1%83%D0%B1%D1%83%D0%BA>

24. Харко О. С. Практичні рекомендації дотримання психологічних умов формування стресостійкості студентів ЗВО в навчальному процесі. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Психологія*. 2022. Вип. 14. С. 46-56. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3821384>

25. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціальнопедагогічної діяльності: теорія і практика: [монографія]. Луганськ: Альма-матер, 2006. 370 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/402391/mod_resource/content/1/Np.pdf

26. Чекстере О. Ю. Дослідження мотивації навчання в парадигмі когнітивної психології. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 2 (99). С. 66–71. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712197/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%9B%D0%86%D0%94%D0%96%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF

27. Щелкунова-Іванченко І. В. Умови формування мотиваційної сфери студентів педагогічних вузів. *Оновлення змісту, форм та методів*

навчання і виховання в закладах освіти. Рівне: РДГУ, 2005. Вип. 30. С. 92–96.

28. Язловецька О. Соціалізація та виховання студентської молоді у ВНЗ. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 107_2. С. 260-270. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107\(2\)__40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107(2)__40).

29. Amthor, R.C. Die Geschichte der Berufsausbildung in der Sozialen Arbeit. Auf der Suche nach Professionalisierung und Identität. Weinheim. 2003. 656 S. URL: <http://www.gbv.de/dms/hbz/toc/ht013568201.pdf>

30. Birgmeier, Bernd, 2009b. Theorien der Sozialarbeitswissenschaft – reloaded! In: Bernd Birgmeier und Eric Mührel, Hrsg. *Die Sozialarbeitswissenschaft und ihre Theorie(n). Positionen, Kontroversen, Perspektiven*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, S. 231–243. URL: <https://download.e-bookshelf.de/download/0000/0175/46/L-G-0000017546-0002372679.pdf>

31. Florian Eßer (Hrsg.): *Geschichte der Sozialen Arbeit*. Schneider Verlag Hohengehren (Baltmannsweiler) 2018. 160 S.

32. Hering, S. *Geschichte der Sozialen Arbeit. Eine Einführung*. Beltz Juventa: Weinheim und Basel. 2013. 5. Auflage. 288 S. URL: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-11155627-6e8b389ad0.pdf>

33. Ertl, S., Hartinger, A., Kücherer, B., and E.M. Furtak. 2022. “Formative Assessment in German Student-Teacher-Conference Format: Student Perceptions and Implications for Motivational Aspects of Learning.” *International Journal of Elementary Education*. 64–75. URL: <https://opus.bibliothek.uniaugsburg.de/opus4/frontdoor/index/index/docId/92818>

34. Kessl, F. Individuum und Gesellschaft. In: *Soziale Arbeit – Kernthemen und Problemfelder*. Opladen; Toronto : Verlag Barbara Budrich 2017, 286 S. URL: https://www.pedocs.de/volltexte/2019/16874/pdf/Kessl_et_al_2017_Soziale_Arbeit.pdf

35. Kleppin, K. Motivation im DaF-Unterricht in Japan. Lektorenfachseminar in Naruto 2005. Deutsch als Fremdsprache. S. 26-30.
36. Schmocker, Beat. Die internationale Definition der Sozialen Arbeit und ihre Sicht auf Profession und Disziplin der Sozialen Arbeit. Luzern/Bern, 2019. 34 S. URL:https://www.beatschmocker.ch/application/files/1916/1591/1126/Die_IFS_W_Definition_und_ihre_Sicht_auf_die_Soziale_Arbeit.pdf
37. Steinacker, S. Hilfe und Politik. Auf der Suche nach einer neuen Sozialen Arbeit im Gefolge von „1968“. *Soziale Passagen* 3 (1). 2011, S. 29–47.
38. Schumann, J. H., S. E. Crowell, N. E. Jones, N. Lee, S. A Schuchert and L. A Wood (2004), *The Neurobiology of Learning: Perspectives from Second Language Acquisition*, Lawrence Erlbaum Associates. URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/57087/1/155pdf.pdf>
39. Thieme, N. Hilfe und Kontrolle. In: *Soziale Arbeit – Kernthemen und Problemfelder*. Opladen; Toronto: Verlag Barbara Budrich 2017, 286 S. URL: https://www.pedocs.de/volltexte/2019/16874/pdf/Kessl_et_al_2017_Soziale_Arbeit.pdf
40. Walter D. Psycholinguistic Approaches to Instructed Second Language Acquisition: Linking Theory, Findings and Practice. *Multilingual Matters*, 2023. 351 p. URL: <https://www.multilingual-matters.com/page/detail/?k=9781788928779>
41. Winkler, M. Theorie und Praxis revisited – oder: Sozialpädagogik als Handwerk betrachtet. In E. Mührel & B. Birgmeier (Hrsg.), *Theorien der Sozialpädagogik – ein Theorie-Dilemma?* 2009. S. 307–332.